

Ідэйна-сэнсавы змест маналогаў А. Сыса

Чаканне Прарока – адзін з лейтматываў усёй беларускай паэзіі, пачынаючы ад Я. Купалы і заканчваючы прадстаўнікамі сучаснага літаратурнага працэсу. У творчасці А. Сыса таксама знойдзем цэлы корпус лірычных тэкстаў, прысвечаных мастацкаму даследаванню гэтай праблемы. Паэт задаваў сабе пытанне, ці патрэбны ўвогуле беларусам Прарокі. Для таго, каб адказаць на яго, А. Сяс часта пераўвасабляўся ў лепшых прадстаўнікоў беларускага Адраджэння і веў гутарку ад іх імя – у яго лірыцы замацаваўся такі адметны жанр, як маналог. Маналогі А. Сыса справядліва называюць “тэатрам аднаго акцёра”. Па ўспамінах Сяргея Сыса, пераўвасабленні ўвогуле былі праявай творчай натуры паэта: “Актор Толя па-майстэрску мог пераўвасабляцца ў генія і тырана, трыбуна і мяккага лірыка. Але ня дзеля толькі аднае забавы і гульні “апранаў” ён на сябе гэтыя вобразы” [2, с. 290–291]. Падобныя метамарфозы былі скіраваны на тое, каб найлепшым чынам выявіць мастацкую ідэю, данесці аўтарскую інтэнцыю.

Упершыню да жанру маналогу А. Сяс звярнуўся ў дэбютнай кнізе “Агмень”. Першая і адзіная ў зборніку спроба – “Маналог Зміцера Жылуновіча” – аказалася ўдалай. З тонкім псіхалагізмам паэт перасатварае вобраз выдатнай гістарычнай асобы, спрабуе разгадаць думкі і перажыванні пра лёс краіны: “А вецер дзьме і дзьме, / то ўсходні, то заходні, / за ім не разгледзець / ні сонца, ні паходні” [1, с. 44]. Блізкасць аб’ектаў, у якіх вымушаны былі працаваць абодва – паэт і яго герой, – стварае ўражанне, што ў вершы распавядаецца не пра пачатак ХХ стагоддзя, а пра сучаснасць, дакладней, пра сітуацыю перакрываўвання мінулага і будучыні.

Найбольш пераканаўча і ўпэўнена загучалі маналогі ў другой кнізе “Пан Лес”. Лёс самых яркіх прадстаўнікоў першай і, бадай, самай моцнай хвалі Адраджэння нацыянальнай свядомасці аказаўся ў цэнтры ўвагі паэта. А. Сяс прамаўляў ад імя беларускіх культурных дзеячаў розных эпох: Апанаса Філіповіча, Алеся Гаруна, Сяргея Палуяна, Уладзіміра Жылкі, Рамуальда Жакоўскага, Язэпа Драздовіча... А. Сыс як творчую асобу, апантаную адраджэнскімі ідэямі, цікавілі ў першую чаргу такія ж самаадданыя “вар’яты”, як і ён сам. Таму пераўвасабленне ў аднаго з іх выглядае надзвычай арыгінальна і гарманічна: у маналогах ствараецца праўдзівы вобраз постаці з мінулага, безумоўна, пры пэўным удзеле вольнай інтэрпрэтацыі.

Сімвалічным быў і прынцып выбару лірычных герояў для вершаў падобнай жанрава-стылявой накіраванасці. Перад намі паўстаюць асобы выключна складанага, трагічнага лёсу. Нехта мог прыняць гэта проста за супадзенне, але мы

схіляемся да версіі І. Штэйнера, які лічыць, што паэт надзвычай скрупулёзна адбіраў герояў сваіх маналогаў [3, с. 207]. Выбар герояў, а праз яго выказванне ідэйных і жыццёвых прыярытэтаў, пасля зыходу аўтара стаў успрымацца як спраўджанае прароцтва ўласнага лёсу. Матыў заўчаснага зыходу з жыцця гучыць у многіх маналогах. Паказальна ў гэтым сэнсе і тое, што героямі паэтычных споведзяў сталі асобы трагічныя, якія акрэслілі свой жыццёвы выбар знакам смерці, як, напрыклад, крытык С. Палуян або акцёр Р. Жакоўскі. Суіцыдальная тэма раскрываецца ў адмысловым, экзістэнцыяльным ключы – у сувязі з матывам чакання Прарока. Героі паўстаюць непадобнымі да іншых, а таму і незразуметымі: “беспрытульнай птушкай” (Р. Жакоўскі), “белым у чорным, немым Страцімам” (С. Палуян). Такі вынік стаў адзіным выхадам з тых абставін, у якія патрапілі абодва юныя героі вершаў. Немагчымасць знайсці шлях да дум народа, непаразуменне, адчуванне неадпаведнасці свайму часу абумовілі такое трагічнае заканчэнне гэтай барацьбы: “Гэта лёс. Вы не верце, што гэта стыхія, / пэўна ж, трэба камусьці вось так расказаць пра жывых, / каб пачулі глухія, відущымі сталі сляпыя / дый убачылі – зоркі ўзыходзяць таксама і для іх. / Вось і ўсё – маланка ля скроні шугае. / Перадайце наступніку: хай у народзе сваім / праз стагоддзе зімы, на Свята, мой твар адшукае, / і мы – воці у вочы, шчаслівыя – стрэнемся з ім!” [1, с. 157–158] (“Маналог Рамуальда Жакоўскага”). Але нават у такіх драматычных творах паэт выяўляе веру ў будучыню, у своеасаблівую рэінкарнацыю неардынарных асоб, у іх жыццё пасля смерці: “Я наталюся, акрыю, / адрыну чорныя глыбы / і сам расою запалаю / на руні роднае мяжы” [1, с. 154] (“Маналог Сяргея Палуяна”).

Магістральнай у творчасці А. Сыса была тэма Радзімы, у самааданым служэнні ёй мастак бачыў сваё прызначэнне. У “Маналогу Язэпа Драздовіча” ствараецца міфалагічна-казачны вобраз роднага краю, па ім з жабрачай торбай вандруе мастак: “Вяльможны лес. Дубы-машэкі / прыспалі рэха даўніх дзён, / а ў нетрах Велесавы рэкі / збіраюць ручаёвы звон” [1, с. 167]. Вобразы сімвалы *лес*, *дубы-машэкі*, *зубры* пагружаюць у стыхію зачараванага свету, дзе “жалобны рэквіем зубрыны на мой народ наводзіць сум”. Аднак гэтае летаргічнае здранцвенне не вечнае. У апошніх радках гучыць спадзяванне на прабуждэнне: “сцяжынаю жабрачай” “там крыўская Пагоня скача, / і німб над ёй, як зорны шлях” [1, с. 167].

У “Маналогу Алеся Гаруна” выказваецца творчы маніфест самога А. Сыса, для якога найбольшым шчасцем было б, каб народ запалаў агнём нясцерпнай прагі да аднаўлення свайго самабытнага “Я”, і агонь гэты выкрасае Паэт. Радкі гучаць палымяна, прачула, шчыра, нібы малітва: “Дай Бог, каб маё каменне / аднойчы іх апякло, / прымусіла ўстаць з каленяў, / пайсці на маё святло. / Дай Бог, каб маё

каменне / Жар-птахам дайсці змагло / да тысячных пакаленняў / і сэрцы іх апякло!” [1, с. 191].

Роздумы над вечнай тэмай “сваёй існасці і паэзіі” А. Сыс таксама ўвасобіў у жанры маналогу. Пры гэтым паэт ужо не пераўвасабляецца ў канкрэтную гістарычную асобу, а шукае сябе, прымяраючы вобразы адступніка і расстрыгі. Аўтар яшчэ раз прыгадвае, якая гэта цяжкая ноша – быць паэтам: “Якія цяжкія, гнятлівыя радкі, / нібы іх напісаў паэт-расстрыга, / тут нават кропкі, бы ў дрыгве грудкі, / працяжнікі, нібы на рэчцы крыгі” [1, с. 117] (“Маналог расстрыгі”). У “Маналогу “Тутэйшага”, выразнай алюзіі на паэму М. Танка, аўтар звяртаецца да адзінокага Люцыяна (яшчэ адна іпастась непрынятага ў сваёй Айчыне Прарока). Няспраўджаныя надзеі, адсутнасць паразумення з суайчыннікамі выліліся ў цяжкія, пакутныя радкі расчаравання: “а калісьці ты гаварыў, / а калісьці ты нават кляўся: / не патухне Зніч на Гары! / Ён патух. Ты яму пакайся” [3, с. 202]. Тым не менш апошняя страфа верша выяўляе ўпэўненасць у бессмяротнасці шчырага, балючага паэтычнага слова, якім прамаўлялі Купала, Гарун, Танк, якім прамаўляе ён сам: “ДЫ ПАКУЛЬ ТЫ ЯШЧЭ ЖЫВЕШ, / ЗАПАЛІ ПРАД КУПАЛАМ СВЕЧКУ, / ПРАЧЫТАЙ І СПАЛІ МОЙ ВЕРШ, / А ВАНДАЛАМ СКАЖЫ: / Я ВЕЧНЫ!” [1, с. 203]

Вобраз самога паэта атаясамліваецца з постацямі неардынарных асоб. У большасці вершаў гэтага жанру аўтар апелюе да вобраза Прарока, лёс якога незайздросны. А. Сыс не замякнецца на зямным жыцці герояў, а выказвае веру ў магчымасць іх служэння Гадзіме і пасля зыходу, што пазней пацвердзіць і яго ўласны лёс.

Літаратура

1. Сыс, А. Лён. выбр. творы / А. Сыс. – Мінск : Кнігазбор, 2006. – 436 с.
2. Сыс, С. Дагадзіў жа ты мне, Анатоль, дагадзіў... / С. Сыс // Дзеяслоў. – 2007. – № 2 (27). – С. 290–305.
3. Штэйнер, І. Маналог Анатоля Сыса / І. Штэйнер // Дзеяслоў. – 2006. – № 2 (21). – С. 199–216.